

Ana
Dević

Mišljenje je forma energije

BRANKA STIPANČIĆ, *Mišljenje je forma energije*.

Eseji i intervjui is suvremene hrvatske umjetnosti, Zagreb,

Arkzin - Hrvatska sekcija AICA, 2011., 200 str.

ISBN 978-953-6542-26-0

Zbirka eseja i razgovora *Mišljenje je forma energije* nezavisne kustosice i kritičarke Branke Stipančić presjek je autoričina intenzivnog i dugoročnog rada u području hrvatske umjetnosti konceptualnog usmjerenja. Knjiga je nastala u koprodukciji Arkzina i hrvatske sekcije AICA-e, čiju je godišnju nagradu za kritičarsku djelatnost dobila 2007. godine. Knjiga obuhvaća niz značajnih tekstova i razgovora pisanih od početka devedesetih pa sve do recentnog vremena, uglavnom za potrebe različitih samostalnih i grupnih izložbi. "Mišljenje je forma energije" je citat preuzet iz Mangelosovog "Manifesta o mišljenju no. 1" (1977./78.), što izravno upućuje da se fokus knjige svjesno odmiče od formalnih kriterija prema autorefleksivnim umjetničkim praksama, koje kroz raznolike konceptualne procese istražuju kreativnu ulogu jezika i koje samu umjetničku praksu definiraju kao proces kontinuiranog uspostavljanja i pregovaranja značenja. Knjiga prati genezu Brankina kustoskog i kritičarskog rada čije je ishodište Nova umjetnička praksa sedamdesetih godina, kada konceptualno promišljanje umjetnosti postaje sve učestalije. Iz te početne osobne i generacijske pozicije, autorica već nekoliko desetljeća kontinuirano mapira i istražuje konceptualno mišljene umjetničke prakse kraja pedesetih i šezdesetih godina, najprije baveći se radom grupe Gorgona, te osobito radom njenih članova Josipa Vanište i Dimitrija Bašičevića - Mangelosa.

Zajednički je stoga svim priložima, bez obzira na godinu nastanka teksta odnosno

razgovora s umjetnicima, svojevrsni retrospektivni pogled, zanimanje za ukupnost umjetničkih opusa, što ovu zbirku eseja i razgovora uzdiže na razinu "primarnog dokumenta" za izučavanje domaće konceptualne umjetničke prakse. Iako ne iznosi nužno uvijek sve detalje ili faze pojedine umjetničke prakse, autorica nastoji donijeti što više relevantnih podataka i sumirati dosadašnje analize, dok vlastitu interpretaciju ponajprije testira i nadopunjuje autentičnim i neposrednim iskazima samih umjetnika.

Rad Branke Stipančić prati jednu zasebnu liniju koja od kraja pedesetih godina traga za alternativnim načinima produkcije i prezentacije umjetničkih djela. Ta je linija umjetničke prakse, postavljajući radikalna pitanja o autonomiji galerijsko-muzejskog sustava, ulozi i radu društvenih institucija, redefinicija status umjetničkog djela, načine medijacije između umjetnika i publike, te tako inaugurirala participativan i kritički model umjetničke prakse. Knjiga, međutim, ne teži ponuditi sveobuhvatni pogled na domaću umjetničku produkciju, već uz autoričine ključne kustoske izložbene projekte i posebnosti pojedinih opusa, reflektira niz tema poput dematerijalizacije umjetničkog djela, umjetnosti u javnom prostoru i društvene pozicije umjetnika, koje se poput lajtmotiva transgeneracijski protežu opusima različitih autora zastupljenih u knjizi. Iako opsegom nevelika, ova je knjiga sinteznim pristupom, količinom podataka, relevantnim interpretacijama, dokumentacijom opusa nekih od ključnih protagonista domaće umjetnosti

druge polovice 20. stoljeća izuzetno značajan doprinos sustavnoj valorizaciji hrvatske neo-avanagardne i konceptualne umjetnosti.

Knjigu otvara esej “Riječi i slike” koji je izvorno objavljen u katalogu istoimene izložbe koju je autorica kurirala 1994. /95. godine u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu. Upravo je taj esej ključan za iščitavanje knjige kao cjeline, budući da su u njemu sažeti i prepleteni autoričini brojni profesionalni interesi, poput suodnosa verbalnih i ikoničnih znakova u umjetničkoj praksi. Fokusirajući se na preplitanje vizualnog i verbalnog, “Riječi i slike” istražuju kontinuitet umjetnosti konceptualnog usmjerenja i obuhvaćaju fenomene od avangardne dadaističke produkcije Josipa Seissela (Jo Kleka) do umjetnika konceptualanog usmjerenja poput Gorana Trbuljaka i Mladena Stilinovića. Slijede tekstovi i razgovori koji produbljuju pojedina poglavlja ovog eseja otvarajući pojedinačne opuse kao zasebne i kompleksne umjetničke cjeline. Kao važne cjeline slijede tekstovi o Josipu Vaništi i grupi Gorgona, te o Dimitriju Bašičeviću Mangelosu. Riječ je ključnim esejima koji su pisani za potrebe samostalnih izložbi ovih autora, i u kojima se temeljito istražuje ukupnost njihovih složenih, razvedenih opusa. Stil pisanja Branke Stipančić jednostavan je i jezgrovit; autorica sažima ranije napisano, citira kolege, nadovezuje se na dotadašnja istraživanja, ali precizno prati vlastitu liniju zanimanja. Primjerice, opsežan esej o Josipu Vaništi “Vrijeme Gorgone i Postgorgone”, pomno prati i razrađuje isključivo “gorgonašku”, anti-umjetničku i relacijsku liniju unutar rada Josipa Vanište, od dana Gorgone s kraja pedesetih i šezdesetih godina, preko osamdesetih pa sve do posljednjih godina. Vaniština post-gorgonska produkcija široj je javnosti prezentirana upravo serijom recentnih autorovih samostalnih izložbi koje je kurirala Branka Stipančić. Njena analiza Vaniština rada značajna je utoliko što temeljito prati genezu i specifičnosti dematerijalizirajuće i procesualne linije unutar autorova opusa,

ističući njenu važnost i kontinuitet, te analizirajući i predstavljajući do tada manje poznate projekte poput akcije “Polaganje” iz 1986. godine. U toj akciji Vaništa, uz pomoć negdašnjih gorgonaša Radoslava Putara i Marijana Jevšovara, svoju poznatu sliku “Crna linija na srebrnoj pozadini” iz 1968. ritualno polaže u zimski snježni pejzaž izlažući je atmosferilijama. Kontekstualizirajući Vaništino djelo unutar domaće povijesti umjetnosti, autorica ističe nekoliko važnih odrednica koje ga u domaćem kontekstu situiraju kao preteču konceptualne prakse. Primjerice, rad “Slika” iz 1964. u kojem se anulira fizička prisutnost slike odnosno njena materijalnost svodi na precizan opis same slike, Branka Stipančić smatra prvim primjerom dematerijalizacije umjetničkog djela unutar hrvatske umjetnosti, a rad “U počast Manetu, beskonačni štap” iz 1971. smatra pak prvom instalacijom.

“Mišljenje je forma energije” i “Noart” dva su ključna teksta o drugom članu grupe Gorgona, kustosu i umjetniku Dimitriju Bašičeviću Mangelosu. Oba teksta pionirsko su istraživanje kompleksnog Mangelosova rada kojim se Branka Stipančić bavi već nekoliko desetljeća kroz izložbene i publicističke projekte; od autorove samostalne izložbe u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu 1990., do velikih međunarodnih retrospektivnih izložbi u muzejima u Portu, Barceloni, Grazu i Kasselu održanih 2003. i 2004. godine. Eseg “Noart” nastoji prodrijeti u samu srž Mangelosovog pristupa umjetnosti koji podrazumijeva često kriptične i kontradiktorne autorove interpretacije s područja filozofije, umjetnosti, psihologije, biologije i znanosti. Tekst поблиže analizira umjetnikov osobno uspostavljen sustav i umjetnički koncept - *noart* koji nastaje kao rezultat autorove potrage za autentičnim načinom umjetničkog izražavanja. Unatoč filozofsko-umjetničkim razmatranjima ideje kraja umjetnosti te brojnim manifestima koji su aktivno zagovarali ideju antiumjetnosti, autorica *noart* tumači kao pojam koji aktivno nastoji umjetnost promisliti u kontekstu

novih mogućnosti i zadaća. Ove tekstove koji tvore okosnicu knjige, prate tematski esej "Govor tijela" koji razmatra tradiciju performansa i hepeninga kod nas, te iscrpan monografski tekst o Goranu Trbuljaku "Ne želim pokazati ništa novo ni originalno" koji donosi i niz bilješki s citatima i dokumentacijom vezanom uz sporni fenomen umjetničke grupe Tihomir Simčić. Također, tekstualni dio obuhvaća eseje o grupi Šestorice autora, časopisu *Maj '75* i Mladenu Stilinoviću.

Kao jednako vrijedan doprinos povijesti umjetnosti, slijedi serija iscrpnih i lucidnih razgovora koje je Branka Stipančić vodila s Julijem Kniferom, Tomislavom Gotovcem, Goranom Trbuljakom, Daliborom Martinisom, Mladenom Stilinovićem i Vladom Martekom. Ovim razgovorima autorica pristupa s jednakom posvećenošću kao da, po vlastitim riječima "radi retrospektivu pojedinog autora". Polazeći od naoko jednostavnih premisa i pitanja, autorica zahvaća u bit njihovih umjetničkih poetika i svjetova, vješto ih navodeći da izravno i često ogoljeno govore o idejnim ali i praktičnim pitanjima vezanim uz njihov rad. Tako, primjerice, u jednom od svojih posljednjih razgovora Julije Knifer britko definira pojam ritma u svom slikarstvu, ali i duhovito komentira i demistificira okolnosti nastanka nekih njegovih legendarnih slika, poput primjerice, slike "Meandar u kutu" iz 1961. godine. Knjiga donosi čak po dva razgovora s Mladenom Stilinovićem i Vladom Martekom, autorima čiji rad Branka Stipančić već niz godina kontekstualizira, prati i predstavlja izložbama. U seriji razgovora ističe se osobito intrigantan intervju s Tomislavom Gotovcem pod naslovom "Stvarnost je umjetnost" koji sažima ključne Gotovčeve teme kao što su umjetnost, anarhizam, tijelo, golotinja, intima, javni prostor i politika.

Za svakoga od umjetnika zastupljenih u knjizi autorica nastoji što preciznije ocrtati i definirati odrednice njegovog individualnog, osobnog umjetničkog sistema. Tema koja se poput crvene niti proteže knjigom, pitanje je na koje načine realizirati ideju umjetničke slobode i kako umjetničku autonomiju prožeti društvenim angažmanom? Tu potragu za slobodnom unutar umjetnosti, revolucijom umjetničkog jezika i umjetničkog ponašanja odlično je sažeo upravo Tomislav Gotovac za kojeg je privatni život bio nerazlučiv od umjetnosti. "Ne mogu zamisliti život bez umjetnosti i ne bih mogao zamisliti umjetnost bez anarhizma. Ne volim kada se ljudi ponašaju anarhistički s tuđim životima, ali ponašati se u umjetnosti anarhistički jedini je uvjet da umjetnost opstane i dalje živi, da se ne fosilizira do kraja. ...Mislim da su ljudi koji otvaraju te skrivene rupice u umjetničkom zbivanju na svim nivoima zapravo najveći anarhisti i da oni moraju žrtvovati svoj komfor i svoj uspjeh u životu." Knjiga "Mišljenje je forma energije" posvećena je upravo u tom smislu "anarhičnim" umjetničkim figurama za čije englesko izdanje autorica najavljuje još nekoliko priloga, poput primjerice priloga o Sanji Iveković i Ivanu Kožariću.

Iako knjiga "Mišljenje je forma energije" nije nastala u želji da se začepi brojni zijejovi unutar domaće povijesti umjetnosti, koja još uvijek nije iznjedrila dovoljnu količinu pojedinačnih i sinteznih studija upravo na području neoavangardne i konceptualne umjetničke prakse, ona ipak to uvelike čini. Knjiga Branke Stipančić posredno reflektira i činjenicu da se upravo kustoski projekti, unatoč svojim nužno partikularnim interesima i ograničenjima, danas nameću kao mjesta istraživanja, proizvodnje znanja i kritičkog diskursa, ne samo o pojedinim fenomenima, već i o mogućim redefinicijama umjetnosti. ✕